

# Digitalni aktivizam: primer reakcije internet korisnika na nova pravila EU o autorskom pravu<sup>1</sup>

Mirjana Nećak<sup>2</sup>

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Srbija

doi: 10.5937/cm14-24109

*Sažetak:* Društveni digitalni aktivizam je tema kojom se naučna zajednica malo bavi. Ovaj rad polazi od objašnjenja digitalnog aktivizam i njegovih manifestacija, kako bi se prikazao i analizirao slučaj reakcija korisnika interneta na predlog izmene Direktive Evropske unije o autorskom pravu. Ističe se ona vrsta aktivizma koji animira prosečne korisnike interneta, članove virtuelnih zajednica koje su po svojoj prirodi nepolitične. U studiji slučaja jasno se vide elementi digitalnog aktivizma: širenje informacija, metaoglašavanje, iznošenje stava, digitalne peticije, metoda poplave. Ovaj rad naglašava važnost digitalnog aktivizma, njegovih prednosti i njegovih nedostataka. Događajima koji su usledili nakon reakcija korisnika interneta na član 17 u predlogu nove EU direktive o autorskim pravima od 2016. godine do njenog usvajanja i kasnije, dobijamo uvid u potrebu za kombinovanjem onlajn i oflajn aktivizma.

*KLjučne reči:* društveni aktivizam, digitalni aktivizam, autorsko pravo, Direktiva EU o autorskom pravu.

## 1. Uvod

Od kada ujutru otvorimo oči pa tokom celog dana dok se ne legne na spavanje, nešto više od polovine svetske populacije je na različite načine prisutna na internetu (Internet World Stats, 2019)<sup>3</sup>. Koliko se internet danas smatra važnim delom života govori i činjenica da su Ujedinjene Nacije pristup internetu proglasile jednim od ljudskih prava. Za prosečnog korisnika internet je mesto gde se druži, uči, zabavlja, kupuje, prodaje, diskutuje, protestuje,

<sup>1</sup> Rad je nastao kao rezultat master rada „Digitalni aktivizam u EU: studija slučaja reakcije internet zajednice na pravila EU o autorskom pravu”, odbranjenom u oktobru 2019. godine na Univerzitetu u Beogradu, Fakultetu političkih nauka.

<sup>2</sup> Kontakt sa autorkom: mirjana.necak@gmail.com.

<sup>3</sup> Prema podacima sa sajta Internet World Stats u junu 2019. godine, 57,3% svetske populacije imalo je pristup internetu.

buni, razmenjuju informacije – globalno selo, rekao bi Makluan (McLuhan, 2013: 5). Internet je, laički, naširoko shvaćen kao mesto slobode. Pod ovim se podrazumeva internet kao prostor u kojem se individue udružuju u zajednice i pregovaraju o svojim odnosima (Agre, 1998: 78), prostor u kojem svi prisutni mogu slobodno da govore (Poster, 2006: 42), gde obitavaju „digitalni građani“, odnosno, *netizeni* (Poster, 2006: 84) sa svojom kulturom učestvovanja i ekonomijom poklanjanja (Fuchs, 2014: 77–79), definisan rečima *Deklaracije za nezavisnost sajber prostora* (Barlow, n.d.). Treba naglasiti da su i navedeni autori imali kritički stav prema kulturi učestvovanja i poklanjanja. Ipak, sama premisa „ekonomije poklanjanja“ i dostupnosti informacija i materijala na internetu jeste uvrežena u samo korisničko viđenje interneta. Internet je daleko od slobodnog, internetom se od početka do danas upravlja (Foster, Rutkowski, & Goodman, 1997). Ipak, ideja demokratskog digitalnog prostora opstaje (Open Internet for Democracy, n.d.). Za prosečnog korisnika na internetu mnogo toga što se dešava se podrazumeva i prihvata. Malo je onih koji bi znali da kažu da li i koliki uticaj njihovo reagovanje i njihove akcije u virtuelnom svetu imaju uticaja. Lako dostupan prostor, koji prevazilazi nacionalne granice, zbog čega se čini da je sve češće prvi, a u većini slučajeva i glavni izbor za sve one koji žele da utiču na neku promenu u društvu, koji se bore za neki cilj kroz aktivizam, internet jeste prostor na kojem oni imaju svoj glas. Moćno sredstvo koje omogućava pristup naizgled širokom auditorijumu.

Kada se pomene aktivizam, prvo se pomisli na proteste, zakrčene ulice, ljude koji nose transparente i uzvikuju parole. Sve ovo su odlike tradicionalnih formi aktivizma. Još jedna od prvih asocijacija, barem za nas u Srbiji, jeste i političko, odnosno, stranačko reagovanje. Čini se da je slabo poznato da jedan od stubova aktivizma jeste i društveni angažman (Cvijić, 2017: 38), odnosno uključenost i zajedničko delovanje grupe pojedinaca okupljenih oko određenog cilja ili ideje. Odlika svakog pokreta aktivizma jeste prisutnost u javnosti sa ciljem mobilisanja zajednice (Nikolić, 2017: 59). Način na koji će se pojedinac angažovati, aktivno pristupiti društvenom pokretu, varirao je kroz vreme i u velikoj meri je zavisio od toga koliko su bila razvijena sredstva komunikacije i masovne komunikacije. Sa pojavom interneta i naglom ekspanzijom korišćenja interneta, aktivizam poprima jedan drugačiji oblik. Internet ima pristup većoj geografskoj pokrivenosti, u realnom vremenu, što doprinosi brisanju granica sa prenošenjem aktivizma iz okvira fizičkog sveta u virtuelni svet. Mobilizacija

javnosti se vrši, ne samo na lokalnom ili državnom nivou, već i na globalnom, u zavisnosti od toga da li je problem lokalnog ili globalnog/internacionalnog karaktera. Ipak, iako prisutan već više od trideset godina, digitalni aktivizam još uvek nije učvrstio svoje mesto u svesti korisnika interneta. Slaba medijska pismenost prosečnih korisnika interneta svakako doprinosi ovakvoj situaciji (Kahne & Bowyer, 2019). Još jedan od razloga za nedostatak svesti o digitalnom aktivizmu ili za njegovu pogrešnu percepciju leži i u činjenici da se izraženo ističe i najčešće proučava aktivizam koji je vezan za partije i političko delovanje. Društveni digitalni aktivizam dobija nezasluzeno malo pažnje. Ovo posebno dolazi do izražaja kada se u obzir uzmu sve one aktivnosti na internetu koje se smatraju učestvovanjem korisnika u digitalnom aktivizmu, kao i dužina prisutnosti digitalnog aktivizma na internetu.

## 2. Aktivizam i internet

Internet je relativno rano počeo da se koristi od strane raznih nevladinih i neprofitnih institucija kao sredstvo komunikacije: interno za organizovanje svojih aktivnosti, ali i kao sredstvo mobilizacije društva upoznavanjem šire javnosti sa problemom. O ovome piše i Rajngold (Rheingold, 1993) u svojim *Virtuelnim zajednicama* (Virtual Community). Rajngold daje slikovit opis upotrebe interneta u cilju aktivističkog delovanja na primeru organizacija i grupa koje se zalažu za očuvanje životnog okruženja, navodeći kao primer da je 1992. godine postojao dovoljan broj grupa da opravda štampanje vodiča kao alata za aktivističke organizacije pod nazivom *Eko-povezivanje: svačiji vodič za on-line organizacije očuvanja životnog okruženja*. Značaj interneta za aktivističko organizovanje promoviše i grupa osnovana 1990. godine pod nazivom APC (Association for Progressive Communication) ili Asocijacija za naprednu komunikaciju. Njeno delovanje je usmereno ka pomaganju grupama i zajednicama na lokacijama gde je pristup internetu težak ili ga nema da se do interneta ipak dođe i putem njega se organizuje u cilju daljeg razvijanja. Pristup internetu se danas, u 2019. godini, smatra jednim od ljudskih prava, što ujedno određuje i prava internet korisnika. Ovakvo institucionalizovanje prava internet korisnika omogućilo je aktivistima da prošire polje svog delovanja i zalaganja, legitimizujući one aspekte aktivizma koji se odnose na prava korisnika interneta.

Naučna zajednica bavila se proučavanjem digitalnog aktivizma iz aspekta poređenja klasičnih oblika aktivizma i digitalnog aktivizma kroz uticaj na stra-

tegije (Earl et al., 2010; Earl et al., 2015; Earl & Kimport, 2009; Langman, 2005; Milan, 2013; Sivitanides & Shah, 2011; Van de Donk et al., 2004). Neretko autori *brane* u svojim radovima digitalni aktivizam od optužbi da su nove aktivnosti *lenje*. Među naučnicima koji su zagovornici digitalnog aktivizma i njegovog značaja ima onih koji smatraju da je aktivizam „obogaćen internetom brži i dalekosežniji u poređenju sa klasičnim aktivizmom“ (George & Leidner, 2019: 1). Češće i više se posvećuje pažnja političkom, partijski orijentisanom, aktivizmu, posebno u Srbiji (Babović et al., 2017; Jenkins et al., 2016; Petrović, D., 2018; Petrović, J., 2018; Petrović & Bešić, 2017; Petrović & Petrović, 2017). Nešto manje je istraženo polje društvenog aktivizma (Earl & Kimport, 2009; Jenkins et al., 2016).

Šta to onda podrazumeva digitalni aktivizam? Aktivizam na internetu može da uključi „lobiranje, bojkot potrošača, demonstracije<sup>4</sup>, pa čak i direktne forme internet rata kao što je haktivizam“ (Langman, 2005: 55). Jedan od modela aktivizma, koji je internet umnogome olakšao, jeste metod „fleš flad“ (engl. *flash flood*) ili „metoda poplave“, gde se akcija razvija brzo i masovno. Učesnici u ovakvim aktivnostima ne moraju da budu ljudi koji se za određeni cilj kontinuirano zalažu, već su se priključili masovnoj, neretko, internacionalnoj akciji (Earl et al., 2015). Džordž i Lidner (George & Leidner, 2019), kroz svoje istraživanje naučne teorije o internet aktivizmu, sistematizuju i proširuju listu mogućnosti koje pruža internet. Džordž i Lidner ne vrše u svom radu samo sistematizaciju digitalnog aktivizma već i pružaju objašnjenje za svaki od vidova aktivizma. Razrađujući dalje svoje teoriju, Džordž i Lidner grupišu ove aktivnosti u tri kategorije:

1. *Aktivnosti posmatrača:*

- *Kliktivizam* – poznat kao i „slektivizam“ (engl. *slacktivism*) ili lenji aktivizam, uglavnom se odnosi na „lajkovanje“ (engl. *liking*) ili „praćenje“ (engl. *following*). Ovaj vid aktivizma smatra se još i pseudoaktiviz-

---

<sup>4</sup> Kako Enciklopedija Britanika (Fuentes, n.d, para. 4) opisuje, „virtualni protest je oblik mrežne demonstracije u kojoj se umrežena zajednica okuplja na jednoj ili više veb lokacija kako bi izvršila čin digitalnog neslaganja. Radnja se preduzima putem veb programa koji šalje ponavljajuće zahteve ciljanim veb stranicama. Automatski „klikovi“ demonstranata, istovremeno izvedeni sa više računara širom sveta, izazivaju višak saobraćaja koji server ciljanog sajta ne može da podnese. Zaglušavanjem bendvita dolazi do usporavanja rada veb sajta i na kraju uzrokuje njegovo gašenje.“

mom (Petrović, 2016: 401–402). To je vid podrške i jednog udaljenog aktivizma za koji se smatra da je pasivan.

- *Metaoglašavanje* (engl. *metavoicing*) – dalje deljenju (engl. *sharing*) sadržaja.
- *Iznošenje stava* (engl. *assertion*) – kreiranje sadržaja koji može dalje biti deljen na platformama za društveno umrežavanje.

## 2. *Tranzicione digitalne aktivnosti:*

- *Politički konzumerizam* – odnosno, kupovina i podržavanje kroz kupovinu ili bojkotovanje kupovine (proizvoda ili usluge), najčešće okrenut ka brend aktivizmu. Ovo je samo jedan od vidova brend aktivizma koji se kreće od strane korisnika/potrošača ka brendovima. Drugi oblik brend aktivizma se kreće od samog brenda/kompanije ka učešću u društvenim akcijama od globalnog ili lokalnog značaja i koje se smatraju delom „društveno odgovornog poslovanja“.
- *Digitalne peticije* – sakupljanje potpisa kako bi se postigao neki cilj uz pritisak većine, slično tradicionalnim peticijama.
- *Botivizam* – termin je sastavljen od reči *bot*, koja označava mašinu tj. robota i reči aktivizam. Originalno, to su bili automatizovani programi koji su služili za povećanje klikativizma i metaoglašavanja, tj. deljenja kako bi se raširila ili podigla svest. Botivizam pruža mogućnosti podizanja svesti, ali može imati i negativne konotacije u zavisnosti od toga ko i na koji način ga primenjuje.
- *Elektronsko sakupljanje fondova* – upotreba tehnologije kako bi se prikupili fondovi, bilo donacijama preko elektronskih formi plaćanja ili klasičnim uplatama.

## 3. *Digitalne gladijatorske aktivnosti:*

- *Aktivizam kroz podatke* – bilo da se ti podaci sakupljaju kako bi se stekla moć, bilo da se radi o prikupljanju podataka radi očuvanja i deljenja uz kreiranje otvorenih baza podataka, što onda spada u domen kulture poklanjanja.
- *Razotkrivanje* – predstavlja neovlašćeno iznošenje podataka i informacija koje nisu originalno namenjene javnosti. Ovo se ne razlikuje

mного od „curenja informacija“ u javnost kroz tradicionalne medije. Može biti društveno ili čak i pravno osuđeno.

- *Haktivizam* – vezuje se za tehnički i digitalno visoko pismene osobe, a čin hakovanja tj. neovlašćenog upadanja u nečiji sajber prostor (recimo, kompjuter) spada u sajber kriminal.

Važno je shvatiti da je internet još jedan od alata, odnosno još jedan od prostora, u kojem se ispoljavaju aktivistički stavovi. Internet nije jedino mesto za takve aktivnosti i, po pravilu, gotovo uvek je *uklopljen u aktivnosti* koje se paralelno dešavaju u stvarnom svetu. Internet ima mogućnost brzog širenja informacija, masovnije mobilizacije, držanja teme u fokusu, omogućava prikupljanje velikog broja potpisa u kratkom roku, ali još uvek nema tu snagu da izvrši uticaj ukoliko nema aktivnosti koje se istovremeno dešavaju i u stvarnom svetu. Internet može da u individualnim korisnicima probudi svest o potrebi i značaju aktivizma, posebno unutar virtuelnih zajednica. Kako digitalni aktivizam izgleda, može se videti na primeru reakcija internet korisnika na novu Direktivu EU o autorskom pravu i aktivnosti vezane za član 17.

### **3. Kontekst i pravni okvir Evropske unije o autorskom pravu**

Kako bi se shvatile reakcije internet korisnika, važno je da se razume i pravni okvir u kojem se sve dešavalo. Iako se ovaj tekst prvenstveno bavi digitalnim aktivizmom kao pojavom, da bi se razumeo kontekst studije slučaja, mora se prvo steći uvid u dugogodišnju prisutnost raznih propisa koji prvo regulišu autorsko pravo na tlu Evrope i na međunarodnom nivou i njihovo proširenje iz stvarnog sveta na virtuelni.

Na globalnom nivou, intelektualna svojina i trgovina su neraskidivo povezani još od XIX veka, kada su pravljene prvi međunarodni sporazumi. Prve konvencije, Pariska 1883. godine i Berlinska 1886. godine, uticale su na kreiranje biroa za nadzor na međunarodnom nivou. Konačnu verziju Generalnog dogovora o tarifama i trgovini (GATT – General Agreement on Tariffs and Trade) potpisale su 1947. godine dvadeset tri zemlje. Svetska konvencija o autorskom pravu ili UCC (Universal Copyright Convention) doneta je 1952. godine od strane Ujedinjenih nacija. Ona je u tom momentu obuhvatala i tzv. zemlje u razvoju, kao i Sovjetski Savez. Ova konvencija je svu moć nad autorskim delom

stavljala u ruke samih autora. Rimski konvencija o zaštiti umetnika izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio difuziju doneta 1961. godine uticala je da se moć nosioca autorskog prava proširi i na proizvođače, emitere i izvođače. Unutar Ujedinjenih nacija, kao samofinansirajuća agencija, 1967. godine osniva se WIPO (World Intellectual Property Organization) – Svetska organizacija za intelektualnu svojinu. Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) potpisan 1994. godine (Ruk, 2009: 162) vodi ka osnivanju Svetske Trgovinske Organizacije (WTO – World Trade Organisation) 1995. godine u Ženevi. Godinu dana kasnije, 1996. godine Sjedinjene Američke Države i Evropska unija potpisuju sporazume u okviru WIPO-a, Sporazum o autorskom pravu i Sporazum o izvođenju i fonogramima, uključujući i dodatke koji se odnose na zaštitu kompjuterskih programa. Kao proizvod Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine i WIPO sporazuma iz 1996. godine, Sjedinjene Američke Države 1998. godine donose Zakon o autorskim pravima o digitalnom milenijumu. Direktiva o merama i postupcima za obezbeđenje primene prava na intelektualnu svojinu doneta je 2004. godine. Prateći dalji razvoj tehnologija, Evropska unija 2007. godine donosi i Direktivu o audiovizuelnim medijskim uslugama. Sporazum u Pekingu o Audiovizuelnim izvođenjima usvojen je 2012. godine. Sporazum u Marakešu o olakšanom pristupu objavljenih radova za slepe, slabovide i osobe koje imaju problema sa čitanjem sklopljen je 2013. godine.

Počevši od 1993. godine, kada je oformljeno evropsko jedinstveno tržište, Evropska unija kroz niz direktiva i uredbi u svoj zakonski sistem uvodi i regulisanje trgovine i zaštitu autorskog prava i intelektualne svojine u digitalnoj sferi. Tako 2001. godine u EU stupa na snagu *Direktiva o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu* (InfoSoc Direktiva). Ideja iza ove *InfoSoc Direktive* bila je da se odgovori na ubrzani razvoj tehnologije i interneta (Surčulija Milojević, 2014: 397). Međutim, sa sve većim i bržim razvojem informacionih tehnologija, tokom vremena je postalo jasno da *InfoSoc Direktiva* nije u mogućnosti da pokrije sve promene koje se dešavaju sa razvojem tehnologije. To je bio povod za nekoliko javnih debata koje je pokrenula Evropska komisija, a 2014. godine biva objavljen i izveštaj Evropske komisije o ovim konsultacijama sa rezultatima istraživanja javnog mnjenja (Surčulija Milojević, 2014: 397). Sa pitanjem autorskog prava usko je povezano i pitanje

slobode izražavanja. Objašnjavajući komplikovani odnos autorskog prava i slobode govora na internetu, Surčulija Milojević kaže „autorsko pravo i pravo na slobodu izražavanja su dugo vremena postojala kao sva prava bez mnogo dodirnih tačaka“ (Surčulija Milojević, 2014: 401), pojava interneta ovo menja. Kao odgovor na spor i, za internet, neadekvatno prilagođen regulatorni okvir autorskog prava koji bi pomogao i autorima i korisnicima na internetu da nađu neku sredinu, javlja se pokret Kreativnih licenci (Creative Commons). Kreativne licence imaju šest različitih licenci koje daju različite dozvole za upotrebu autorskog dela bez narušavanja autorskog prava. Grubo se mogu podeliti u dve grupe (Surčulija Milojević, 2014: 402):

- Licence koje dozvoljavaju preradu originalnog autorskog dela (remiks), a u koje spadaju: autorstvo (Attribution – CC BY), autorstvo – deliti pod istim uslovima (Attribution – ShareAlike – CC BY–SA), autorstvo – nekomercijalno (Attribution – NonCommercial – CC BY–NC), autorstvo – nekomercijalno – bez prerade (Attribution – NonCommercial – ShareAlike – CC BY–NC–SA)
- Licence koje ne dozvoljavaju preradu originalnog autorskog dela: autorstvo – bez prerade (Attribution – NoDerivs – CC BY–ND) i autorstvo – nekomercijalno – bez prerade (Attribution – NonCommercial – NoDerivs – CC BY–NC–ND)

Ove licence su od velikog značaja za sve na internetu, a posebno za autore i korisnike koji i sami učestvuju u kreiranju sadržaja u okviru internet remiks kulture i kulture deljenja na internetu. Ipak, Kreativne licence ne rešavaju uvek problem kršenja autorskog prava na internetu, posebno kada do povrede autorskog prava dođe uporedo sa preklapanjem „nadležnosti u osetljivim pitanjima dve države“ (Surčulija, 2010: 21). U tom slučaju rešenja mogu biti, i često jesu, veoma rigidna i neretko neprilagođena samoj prirodi interneta. Potreba da se ova kompleksna situacija reši dovela je 2017. godine do formiranja *Jedinstvenog evropskog digitalnog tržišta*, koje je posvećeno smanjenju barijera i povećanju šansi za poslovanje u EU unutar regulatornog okvira.

Bitno je još naglasiti da mimo EU regulatornog okvira, države članice EU, ali i druge države u svetu pokušavaju da uvedu određene mere koje bi na internetu onemogućile ili barem znatno umanjile mogućnost povrede autorskog prava. Jedan od načina jeste i „kontrola koja bi se obavljala putem posebnih računarskih programa – filtera“ (Popović, 2012). Ovo se posebno odnosi na ko-



risnički generisane sadržaje. *InfoSoc Direktiva* je još 2001. godine u članu 5, stav 2(k) predvidela i mogućnost pravila izuzetka u slučaju da se radi o korišćenju „radi karikature, parodije ili pastiša“. Ista *Direktiva* u članu 6 „upućuje države članice da obezbede odgovarajuću pravnu zaštitu protiv zaobilaženja efektivnih mera tehnološke zaštite, odnosno uređaja ili komponenti čiji je cilj ograničavanje neovlašćenog korišćenja dela“ ističe Kintais (Quintais, 2019). Ipak, pružaoci usluga digitalnih platformi nisu bili direktno smatrani odgovornima za povredu autorskog prava, niti obavezni da primene filtere. Uvođenje filtera, svakako sa sobom povlači, između ostalog, i pitanje slobode izražavanja na internetu. Ono što je neophodno da se razume jeste činjenica da ideja kontrolisanja sadržaja na internetu putem filtera ili, kolokvijalno, „cenzorskih mašina“ nije nova.

#### 4. Metodološki okvir

Ova analiza je nastala koristeći se deskriptivnom metodom studije slučaja. Rađena je analiza reakcija internet korisnika na član 17. predloga izmene i dopune *Direktive Evropske unije o autorskom pravu*. Izabrani izvori na internetu su javno dostupni, a radi uniformnosti praćeni su digitalni mediji. Obuhvaćeni su strani (Euronews, BBC News, The Verge, Deutsche Welle) i domaći portali (N1, Kurir, Telegraf, B92), strani (WIRED, Billboard) i domaći magazini (PCGamer,) i blogovi (BoingBoing, Gizmodo, Julia Reda) koji su od početka izveštavali o novoj *Direktivi* i članu 17. Osim toga, praćene se one digitalne platforme za društveno umrežavanje koje imaju javno dostupne objave (Archive of Our Own, DeviantArt, YouTube), kao i neprofitne organizacije (EDRi, Electronic Frontier Foundation, EDiMA) koje su aktivno učestvovala u diskusiji. Korišćeni su većinom izvori na engleskom jeziku. Prikupljanje materijala i analiza su obavljani od marta do avgusta 2019. godine.

Nisu dobijene dozvole da se pojedine interne reakcije zatvorenih virtuelnih grupa uvrste u analizu, pored činjenice da sav sadržaj na određenim platformama nije podložan proverbi jer zahteva kreiranje naloga, a neretko i poseban pristup zatvorenim virtuelnim grupama. Prateći etički kodeks za istraživanja u okviru digitalnih zajednica, ovakvi sadržaji su isključeni iz analize.

## 5. Aktivizam korisnika interneta na primeru reakcija na Član 17 (bivši 13) nove Direktive Evropske unije o autorskom pravu

### 5.1. Rezultati: Reakcije korisnika na globalnom nivou

Predlog za izmenu i dopunu *EU Direktive o autorskom pravu* podnet je u septembru 2016. godine od strane Evropske komisije. Evropska komisija pruža objašnjenje potrebe za izmenom i dopunom Direktive o autorskom pravu grupišući razloge u tri kategorije, čije objašnjenje je dato na internet stranici i u pamfletu na stranici Evropske komisije, pozivajući se na istraživanja i procene koje su sakupili. Istraživanja su, između ostalog, pokazala da medijska pismenost/nepismenost korisnika interneta, kao i način na koji internet funkcioniše otežavaju kontrolu materijala koji se na internetu dele. Sistemi provere ili kontrole podeljenih sadržaja su jedan od načina da se kreatori originalnih sadržaja adekvatno kompenzuju.

U predlogu *EU Direktive o autorskom pravu*, na osnovu ovih razloga, dati su predlozi za rešenje već ustanovljenih problema. Najveću pometnju među korisnicima interneta izazvala su dva člana, član 15 i član 17. Kako se ovaj rad bavi reakcijama na član 17, bitno je napomenuti da ovaj član predlaže obaveznu upotrebu tehnologije za prepoznavanje sadržaja, posebno na sajtovima kao što su društvene mreže i slični sajtovi koji dozvoljavaju postavljanje i razmenu sadržaja, kako bi se efikasno zaštitili nosioci autorskih prava od zloupotrebe njihovih dela ("Proposal for a DIRECTIVE", 2016). Ideja upotrebe tehnologije za prepoznavanje sadržaja, kao što se to već moglo videti, nije nova. Zašto je onda izazvala ovakve reakcije? Odgovor na to pitanje nalazi se u srži kulture interneta, načina komunikacije i sadržaja koje korisnici na internetu dele. Tu spadaju mimovi i gifovi, kreirani od samih korisnika, koji neretko bespravno koriste sadržaje (slike i video formate) zaštićene autorskim pravom. Član 17 je shvaćen kao težnja ka „kontroli interneta“ nasuprot „slobodnom internetu“. Ovo je ujedno i osnova na kojoj se gradio digitalni aktivizam.

Dešavanja su išla sledećim tokom. Postupajući prema strogim pravilima transparentnosti, u septembru 2016. godine, predlog nove *Direktive o autorskom pravu* je dat na uvid. Prve reakcije potekle su od naučne zajednice<sup>5</sup> i orga-

<sup>5</sup> Naučna zajednica je usvojila princip otvorenih podataka (engl. *open data*) u okviru Creative Commons licence koja omogućava da naučni podaci budu slobodno dostupni svima.

nizacija poput Evropskog digitalnog prava (EDRi) koje se zalažu za slobodan i pravedan internet. Organizacija Evropsko digitalno pravo je veoma aktivna na polju poštovanja autorskog prava i skretanja pažnje na njegovu važnost na internetu (McNamee et al., 2013). Već u novembru, organizacija Evropsko digitalno pravo kreće da upozorava na mane i opasnosti koje stoje iza člana 17. U članku na njihovom sajtu otvoreno ističu probleme rešenja do kojeg je došla Evropska unija kroz „privatizovanu cenzuru“ i „filterisanje slobodnog govora“. Procena uticaja nove *EU Direktive o autorskom pravu*, napravljena od strane Evropske komisije, takođe upozorava na određene nedostatke originalnog predloga (European Parliament, 2016). Evropsko udruženje za digitalne medije (EDiMA) šalje otvoreno pismo („CCIA-EDiMA joint-letter“, 2017) komisiji Evropske unije. Organizacija za transformativne radove (OTW) je objavila tekst Sare Loh (Loch, 2016) kojim upozorava na delove *Direktive* koji nisu prijateljski orijentisani prema entuzijastičnim ljubiteljima (fanovima) i sadržajima koje oni kreiraju, poredeći predlog člana 17 sa propisima u Americi. Julia Rida (Reda, 2016), predstavnik u parlamentu Evropske piratske partije, na svom blogu ističe deset stvari koje će postati nezakonite za korisnike interneta ako se *Direktiva* usvoji, završavajući svoj tekst informacijom kako može da se reaguje i ko je već započeo sa reakcijama. Šira javnost i internet korisnici u tom momentu nisu reagovali. Ipak, krajem 2016. godine, glasovi koji upozoravaju na mane predloga su upravo oni koji prvi i treba da se čuju.

Već u 2017. godini počinje da se nešto više govori o članu 17 u javnosti, u medijima se pojavljuju članci. Blogovi i internet stranice organizacija koje se bave pitanjem slobode interneta se sve intenzivnije bave ovim pitanjem. Autorsko pravo za kreativnost (C4C) spominju, u članku na svojoj internet stranici, sadržaje generisane od korisnika kao element koji će biti na udaru člana 17. Comunia na svojoj internet stranici objavljuje tekst u kojem, između ostalog, naglašava zabrinutost u vezi člana 17 i akademskog istraživanja. Oglašava se i Evropska organizacija potrošača ističući, pored generalnih zamerki, i četiri osnovna zahteva, pozivajući u stavkama 2.3 i 2.4 direktno na član 17 (Reyna & Silva, 2017). Akademske zajednice počinju da objavljuju prve naučne tekstove, uglavnom pisane sa pravne tačke gledišta, kao i tekstove koji se bave pitanjem ljudskih prava u digitalnom svetu. Organizacija Evropsko digitalno pravo nastavlja da piše članke na svojoj internet stranici. Libertis (Liberties, 2017) poziva na potpisivanje još jednog u nizu otvorenih pisama. Iz dosad priloženih

materijala vidi se da je reakcija neophodna, ali internet korisnici se još uvek ne oglašavaju. Digitalne platforme za društveno umrežavanje i virtuelne zajednice su tihe. Za njihovu tišinu postoje dva bitna razloga: 1) pravni i tehnički jezik kojim se i u 2017. diskutuje o temi još uvek je nerazumljiv individualnim korisnicima interneta, 2) Evropska komisija još uvek ne komunicira u vezi sa ovom temom sa širom javnošću. Ovom temom se i dalje bave organizacije, udruženja i naučna zajednica, vršeći pritisak svako iz svog ugla, kako bi se izbegla potreba za reakcijama šire javnosti. Prateći sled ovih događaja, uočava se da je aktivizam koji mobilise masu poslednja instanca, u ovoj fazi internet je samo informacioni medijum, ali ne i prostor za akciju.

Dana 12. juna 2018. godine, Evropska unija prima još jedno *Otvoreno pismo* (2018), ovaj put potpisnici su velika imena interneta. Prva dva imena na listi su Vint Cerf, pionir interneta, i Tim Berners-Li, tvorac WWW (World Wide Web). Pismo, osim ova dva, sadrži još 78 potpisa (Electronic Frontier Foundation, 2018). U pismu navode: „uticaj člana 17 će teško pogoditi obične korisnike internet platformi – ne samo one koji postavljaju muziku i video (često u uskoj vezi očekivanja i ograničenja autorskih prava, koje član 17 ignoriše), već i one koji postavljaju slike, tekstove ili kompjuterske kodove na platforme za otvorenu saradnju, kao što su Vikipedija i GitHub. Istog datuma, i EFF (Electronic Frontier Foundation) objavljuje tekst sa vezom (linkom) ka tom pismu (O'Brien & Malcolm, 2018).

Do tog momenta se pritisak vršio putem već navedenih reakcija naučne zajednice i organizacija. Delovanje se, u ovoj tački iz sfere lobiranja i pregovaranja sa državom tj. sa delovanja u horizontalnoj ravni, pomera na delovanje u vertikalnoj ravni (odozdo na gore). Internet postaje prostor za aktivistički angažman, kreće se sa regrutovanjem za priključivanje aktivističkom pokretu kroz informisanje šire javnosti. Obaveštavanje javnosti može ići putem digitalnih platformi za društveno umrežavanje, ali zbog broja i prirode digitalnih platformi za društveno umrežavanje i virtuelnih zajednica realna je opasnost da informacija neće dostići sve one koji na koje se i odnosi. U tom slučaju, uticaj novinara i medijskih kuća ima ključnu ulogu. Iz naslova koji veoma eksplicitno ističu opasnost ovakvog rešenja po jedan od najraširenijih i najpopularnijih vidova izražavanja na internetu, mimove, jasno ukazuje da im je vest bila poslata. Isticanje elemenata koji su od interesa za ciljnu grupu je još jedan od načina da

se, za potrebe aktivizma, animira što šira javnost, bez obzira na njihova individualna interesovanja, i ujedini oko jednog cilja.

BBC objavljuje u junu dva teksta News (“Copyright Law Could”, 2018; “Protests Greet Brussels”, 2018), najavivši da je kreirana nova internet stranica Sačuvajte svoj internet (SaveYourInternet) koju je lansirala grupa Autorsko pravo za kreativnost. Njen osnovni cilj je da se lakše kontaktiraju predstavnici u Parlamentu EU kako bi se na njih izvršio pritisak. Haštag (engl., hashtag) „#SaveYourInternet“ ulazi u upotrebu. U Italiji je Vikipedija na italijanskom jeziku bila blokirana na jedan dan kako bi ilustrovala posledice koje proizilaze iz predloga nove *Direktive* (“Italy Wikipedia shuts”, 2018). Ubrzo internet biva preplavljen člancima u medijima, od specijalizovanih časopisa, preko sajtova pravnih firmi, pa do blogova. Jutjub je zatrpan video snimcima u kojima korisnici na različitim jezicima upozoravaju na član 17. Virtuelne zajednice fanova i umetnički orijentisane virtuelne zajednice na digitalnim platformama za društveno umrežavanje počinju da govore o članu 17. Platforma za deljenje transformativnih radova Archive of Our Own (AO3) u svom odeljku za vesti postavlja tekst u junu kako bi upozнала svoje korisnike sa članom 17 (“EU Copyright Developments and Fans”, 2018). Na Redit digitalnoj platformi za društveno umrežavanje se otvaraju stranice koje u svom nazivu sadrže „AMA“<sup>6</sup>. Neretko te AMA stranice vode pojedini predstavnici u EU parlamentu kao što je Julija Reda, ali i grupe stručnjaka (pravnik) vezanih za r/europe matičnu grupu (“EU Copyright Reform AMAs”, n.d.). Deviantart zajednica je bila veoma aktivna i ekspresivna. Grupa Sačuvajmo internet pokrenula je peticiju na sajtu Promeni.org (Change.org) pod imenom *Zaustavimo cenzorski mašineriju! Sačuvajmo internet* (“Save The Internet”, n.d.), na kojoj je do avgusta 2019 godine je sakupljeno 5,314,417 potpisa. Pritisak je imao efekta i 5. jula 2018. godine, Evropski parlament glasao je za zaustavljanje donošenja nove *Direktive EU o autorskom pravu* u korist ponovnog otvaranja rasprave (European Parliament, 2016).

Bitno je naglasiti da nisu svi koji su na internetu bili protiv člana 17. Ima i onih koji su ga podržali (Appleby, 2018). Muzičari su podržali novu *Direktivu* (“Artists bring copyright”, 2018) o čemu nešto kasnije javljaju Euronjuz (Euronews) i Holivudski reporter (Roxborough, 2018). Ujedinjenost umetničke zajednice, ipak, ne postoji pa se tako na sajtu Evropski inovativni medijski izda-

<sup>6</sup> Internet sleng za Ask me anything – pitajte me bilo šta

vači (EIPMP), u novembru 2018. pojavio se tekst koji upozorava zašto je član 17 loš za izdavače (Astiz, 2017).

Protivnici člana 17 su glasnjiji i ujedinjeniji. Osoblje Jutjuba upozorava svoje članove na novi propis *Why creators should* (Kyncl, 2018). Jutjub je jedna od internet stranica koja već godinama unazad ima aktivne „filtre“ za provedu autorskog prava postavljenog sadržaja pod nazivom Identifikacija sadržaja (Content ID). Između ostalog, korisnici interneta su upravo preko sajta Jutjub upoznati sa time koliko takvi filteri mogu biti neadekvatno rešenje (“Hitler ‘Downfall’ Parodies”, 2010). Nakon podrške pravnog aparata (Harris, 2018), uz naznaku da član 17 treba biti redefinisani (Miner, 2018), odlučeno je da će finalno glasanje o *Direktivi* biti u januaru 2019. godine (Rempel, 2018). Pritisak u javnosti se povećava, govori se o tome kako će mimovi i gifovi biti zabranjeni. Protiv *Direktive* koja preti da ukloni jedan od najpopularnijih vidova kreativnog stvaralaštva i izražavanja na internetu, digitalne platforme za društveno umrežavanje Jutjub, blogovi, pa čak i vesti na portalima, bili su preplavljeni upravo mimovima okrenutim protiv Evropske unije, nove *Direktive* i člana 17. AO3 objavljuje još dva teksta (“EU Legal Developments”, 2018; “Fight Fan-Unfriendly”, 2018). Naučna zajednica je nastavila da se bavi pitanjem nove *Direktive EU o autorskom pravu* iz aspekta prava i ljudskih prava. U virtuelnim grupama razgovori o štetnosti veštačke inteligencije koja se primenjuje u cilju kontrolisanja sadržaja, takozvane „cenzorske mašine“ i o ukidanju slobode govora su sve učestaliji.

Digitalni aktivizam na ovom primeru dobija svoju punu snagu, ne iz aspekta delovanja već iz aspekta povezivanja i prenošenja informacija. Povezanost i preplitanje korisnika interneta koji imaju različita interesovanja i naloge na različitim digitalnim platformama olakšava prenošenje informacije, praktično u realnom vremenu bez potrebe da se sačeka reakcija medijskih kuća. Posmatrano iz ugla medijskih kuća, odluka o izveštavanju o nekom dešavanju raste sa time što se o tome masovnije govori na digitalnim platformama za društveno umrežavanje. Ovde se oslikava još jedna bitna razlika između događaja o kojima se govori na digitalnim platformama za društveno umrežavanje otvoreno, kao što je to bio slučaj sa uvođenjem filtera na Tamberu. U odnosu na zatvorene virtuelne zajednice, gde predstavnici medija/novinari nemaju pristup. U Evropskoj uniji krajem 2018. i početkom 2019. godine radilo se na reviziji spornih Članova *Direktive EU o autorskom pravu*. Julia Reda je na svom blogu obavestavala

javnost o novim datumima za izglasavanje, opisujući i trenutni status člana 17 i objašnjavajući pravnu terminologiju jezikom koji je razumljiv korisnicima interneta svih profila (Reda, 2019).

Pritisak sa jedne strane sačinjen od lobija velikih kompanija ("Big Tech Companies", 2019), kao i pritisak javnosti putem peticije, pomerili su datum odobravanja kompromisa sa kraja januara na kraj februara. Novi nacrt je prihvaćen od strane komisije 26. februara 2019. godine, iznošenje *Direktive* pred Parlament je zakazano za kraj marta (European Parliament Justice, 2019).

Novi nacrt je i dalje u svojoj osnovi izuzetno nepovoljan za mimove i druge oblike remiks kulture na internetu, reakcije u javnosti se nastavljaju i bez pozivanja od strane organizacija. Jedna od posledica aktivizma i digitalnog aktivizma jeste informisanje/upoznavanje javnosti sa problematikom i terminologijom. Postaje jasno da pritisak javnosti u digitalnom prostoru nije dovoljan i da je neophodno da se pritisci vrše i u virtuelnom i u stvarnom svetu, ali ne putem lobija, već kroz masovno nezadovoljstvo stanovnika Evropske unije. Zašto je ovo potrebno? Jedan od bitnih elemenata digitalnog aktivizma na globalnom nivou jeste upravo njegova globalnost. Neophodno je da stanovnici država članica, koje će tu *Direktivu* morati da usklade i implementiraju ukoliko bude izglasana, i koje će postaviti te filtere/cenzorske mašine, pokažu svoju složnost oko neslaganja sa članom 17.

U Nemačkoj je pokrenuta peticija koja obećava glasove samo onim predstavnicima u Parlamentu koji glasaju protiv člana 17 ("We lost", n.d.). Prema izveštavanju Dojče Velea već 2. marta 2019. godine u Nemačkoj je na ulice Berlina izašlo oko 3,500 ljudi u ime protesta (Martin, 2019). Organizacija Evropsko digitalno pravo (European Digital Rights [EDRi]) 7. marta 2019. objavljuje da je otvoren „putni grant za aktiviste“ koji žele da putuju u Strazbur i Brisel radi diskusije sa predstavnicima u Parlamentu (Naranjo, 2019). Nedelja od 20. do 27. marta proglašena je „Nedeljom akcije“. Za 21. mart zakazan je „Dan pomračenja“, a 23. marta organizovan je „Dan protesta širom Evrope“. Internetom se i dalje šire pozivi da se kontaktiraju predstavnici u parlamentu zemalja članica od strane njihovih državljana (Belu, 2019). Na sajtu Ujedinjenih nacija objavljeno je upozorenje da *Direktiva* nije dovoljno jasna i precizna (Kaye, 2019). AO3 postavlja članak o mogućim načinima vršenja uticaja ("EU Copyright Update", 2019). Na „Dan pomračenja“ Vikipedija je ukinula svoj sadržaj na lokalom jeziku u Nemačkoj, Češkoj, Danskoj i Slovačkoj, dok su u

duhu saradnje internet platforme Tvič (Twitch) i PornHab (PornHub) istakli protestne banere, Redit koristi iskaćući prozor da pozove korisnike na aktivnost (Vincent, 2019a). Na „Dan protesta“ aktivisti, korisnici interneta su izašli na ulice Evrope. Prema izveštavanju medija, najveći broj gradova unutar jedne države u kojima su se odvijali protesti imale su Nemačka sa 40 gradova i Poljska sa 11 gradova (“Demos vor Straßburger”, 2019).

I pored svih pritisaka, član 17 i *Direktiva* su izglasani 26. marta (Embling, 2019). Julia Reda je podelila vest na Tviteru, odmah nakon što su dobijeni rezultati (Reda, 2019). U svojoj objavi ona naglašava da je došao „Crn dan za internet“.



Slika 1: Objava Julie Rede, 2019

Mediji objavljuju vesti u kojima se govori o „pogrešno datim glasovima“ (Vincent, 2019b). Pre nego što je glasano za celu *Direktivu*, davani su glasovi za pojedine stavke, jedna od stavki bila je i predlog da se član 15 i član 17 razdvoje i da se o njima odlučuje odvojeno. Prema zvaničnom *Izveštaju EU o glasanju* (“Zapisnik Rezultati poimeničnog”, 2019), ta stavka je odbijena sa samo 5 glasova (317 protiv i 312 za), iako su ispravke „pogrešno datih glasova“ naknadno unešene u izveštaj. Prema pravilima Parlamenta Evropske unije, jednom doneta odluka ostaje na snazi čak i kada dođe do ispravke greške, tj. promene glasa nakon izglasavanja odluke. U naredne dve godine, države članice moraju da usklade svoje Propise sa *Direktivom* i počnu da primenjuju novu prilagođenu *Direktivu o autorskom pravu*. To je prostor u kojem još uvek postoji mesto za delovanje.



Na svom blogu Julia Reda (“EU copyright reform: Our fight”, 2019) stavlja objavu ističući da i pored nepovoljnosti odluke Parlamenta, pozitivne promene koje su nastale pod uticajem pritiska organizacija i javnosti postoje. BBC na sam dan izglasavanja *Direktive* objavljuje tekst pod nazivom *Član 13: Mimovi su izuzeti dok EU podržava kontroverznu Direktivu o autorskom pravu* (Kleinman, 2019). Iako se mimovi nigde ne spominju, oni spadaju pod ovu kategoriju, stavku 7 člana 17. Ovo potvrđuje i zvanična izjava za medije EU Parlamenta koja veoma precizno navodi: „neki od postavljenih materijala, kao što su mimovi i gifovi, sada su posebno isključeni iz *Direktive*” (“European Parliament approves, 2019). Pozivajući dalje na otpor, „Sačuvaj Svoj Internet“ stranica poziva na borbu na lokalnom tj. nacionalnom nivou. Unutar sigurnosti svojih virtuelnih zajednica, korisnici interneta sa područja EU podsećaju jedni druge da u 2019. godini idu i izbori za Predstavnike u Parlamentu. Započeta je i još jedna peticija (“Wiederholung der Abstimmung”, 2109). Reagovanje je i dalje moguće pa je tako Poljska podnela zvaničnu žalbu protiv člana 17. Poljska se žali na član 17 ističući da je protivan nacionalnim zakonima države (Fraser & Volpicelli, 2019) Nasuprot Poljskoj, Francuska je prva zemlja koja je već implementirala novu *Direktivu EU o autorskom pravu* (Abellan Matamoros, 2019).

## 5.2. Reakcije internet korisnika u Srbiji

Javnost u Srbiji 2016. godina nije bila upoznata sa predlogom nove *Direktive EU o autorskom pravu*, veoma slično kao i javnost u EU, a i šire globalno. To ne znači da u Srbiji nije bilo spominjanja Pravila EU o autorskom pravu. Naprotiv, u junu 2016. godine Telegraf je objavio vest *JEDAN OD GLAVNIH USLOVA ZA ULAZAK SRBIJE U EU: Poštovanje autorskih i srodnih prava!* (Vasić, 2016a). U avgustu 2016. godine Telegraf objavljuje i tekst u kojem govori o značaju poštovanja autorskog prava u Srbiji za ulazak u EU. U jednom delu teksta se najavljuje kako Vlada priprema nove zakone u oblasti autorskog prava (Vasić, 2016b). Sličan trend se nastavlja i u 2017. godini.

U 2018. godini, polako počinje da se govori o novoj *EU Direktivi* i u Srbiji. Šer Fondacija je početkom godine podelila na mreži Jutjub video intervju sa Juliom Ridom koji ima izuzetno mali broj pregleda. Od jula mediji povremeno pišu članke, među njima su: Kurir, gde su možda bitniji komentari na tekst od samog teksta koji se kreću od podrške članu 15 i član 17, pa do komentara koji tvrde da Srbija nije u EU i da se *to nas ne tiče* (“EU IZGLASALA CENZURU”,

2018). Ovde dolazi do velikog izražaja ne samo medijska nepismenost jednog dela korisnika interneta iz Srbije, već i neupoznatost sa domaćim zakonima. Na digitalnim platformama za društveno umrežavanje, na stranicama koje su na srpskom jeziku, uglavnom se o ovoj temi ne govori.

Početakom 2019. godine se nastavlja skoro slično kao i u 2018. godini. Mediji objavljuju tekstove preuzete jedne od drugih ili sa Servisa, retki su oni koji se ozbiljnije bave temom i među korisnicima interneta. Početkom godine na mreži Jutjub pojavio se jedan snimak na srpskom jeziku koji pokušava da upozori internet korisnike iz Srbije na bitnost onoga što se dešava u EU (Kresoje produkcija, 2019). U februaru 2019. E-kapija je objavila članak o našem *Zakonu o autorskom i srodnim pravima* koji je u osam od deset direktiva usklađen sa EU pravilima („Zakon o autorskim i srodnim pravima”, 2019). Demonstracije na ulicama Evropskih gradova prolaze gotovo neprimećeno. Pa i nakon što su mediji preneli vest da je nova *Direktiva EU o autorskom pravu* izglasana sa članom 15 i članom 17, malo je onih medija koji su imali komentare od strane čitalačke publike. Srpska javnost, posebno korisnici interneta, nisu zainteresovani za ovu temu, ili se njome bave u okviru svojih virtuelnih zajednica na globalnom nivou. Lokalno se o toj temi samo sporadično govori. B92 prenosi dve vesti, jednoj je izvor Sputnjik na kojem se vodilo nešto diskusije koja osuđuje takvu odluku („Velika promena za”, 2019) a drugoj je izvor B92 i RT čiji su komentari više okrenuti ka ismevanju predstavnika u Parlamentu („Pogrešno dugme”, 2019). Komentari na stranici Mondo ne razlikuju se previše od komentara na B92. Na sajtu Jutjub pojavila su se još tri video snimka na srpskom jeziku (BalkanTech, 2019; Web Programiranje konsultacije, 2019; Idiokratija, 2019).

Postavlja se pitanje: zašto je u Srbiji bilo tako malo interesovanja za ovu temu ili za priključivanje digitalnom aktivizmu? Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, sredinom 2018. godine u Srbiji je bilo 73,4% korisnika interneta, dok digitalne platforme za društveno umrežavanje koristi oko polovine građana Srbije (Petrović, D., 2018: 17). Istraživanja Dalibora Petrovića (2016) kao i istraživanja SeConS-a (Babović et al., 2017) jasno ukazuju na to da u Srbiji postoji već razvijena svest o digitalnom aktivizmu i učešću u njemu. Ako se sve ovo uzme u obzir, može se pretpostaviti da je razlog za nezainteresovanost mešavina slabe medijske pismenosti, nepoznavanja domaćih i stranih prava, ali i „nedostatak uslova“ (Babović et al., 2017). Osim nedostatka interesovanja za ovu temu, u Srbiji nedostaje i objašnjenje koje bi javnosti predočilo značaj člana 17 i moguće posledice po korisnike interneta u Srbiji.

## 6. Zaključak

Pre nego što se napravi osvrt na aspekte digitalnog aktivizma, treba naglasiti da poenta ovog teksta nije bila da se stane na stranu bilo „slobodnog interneta” ili „kontrole interneta”. Isto tako, cilj nije bio da se umani značaj i važnost Autorskog prava i organizacija koje su spominjane, kao EDRi, EFF i druge, koje imaju veoma dugu istoriju u kojoj se zalažu za poštovanje utorskog prava na internetu.

Posmatrajući studiju slučaja, dolazi se do zaključka da digitalni aktivizam nije i ne može biti ograničen samo na virtuelnu sferu. Aktivnosti koje su prethodile, ali i koje su se sprovodile pred kraj pokreta orijentisane su, pre svega, na *stvarni svet*. Internet je ipak imao veliku ulogu kroz fazu digitalnog aktivizma unutar mnogo šire palete aktivnosti. Ovo nikako ne znači da je uloga digitalnog reagovanja bila mala ili zanemarljiva.

Značaj digitalnog aktivizma pokazao se prvenstveno kroz brzo širenje vesti i omasovljavanje pokreta. Virtuelne zajednice i prenošenje informacija metodom *od usta do usta* imaju veliki značaj u regrutovanju za potrebe aktivizma. Uspeh digitalnog aktivizma se u ovom slučaju ne ogleda samo u uspešnosti postizanja cilja, već i u edukativno-informativnoj funkciji za sve prosečne korisnike interneta koji su se priključili. Podizanju nivoa svesti, ne samo u vezi sa autorskim pravom, već i važnosti učestvovanja i angažovanosti korisnika interneta.

Zbivanja koja su se dešavala od septembra 2016. godine do maja 2019. godine, a posebno od juna 2018. godine kada se javnost masovno uključuje, ističu u prvi plan jedan od velikih problema sa kojim se internet danas suočava. Jasno je da i pored svega što se do sada činilo kako bi se šira javnost što više upoznala sa principima i pravilima funkcionisanja interneta i na internetu, neophodno je da se na tom polju još uvek radi.

Na lokalnom nivou, u Srbiji, ovi nedostaci su postali veoma izraženi. Zaključuje se da je neophodno da se u Srbiji javnost što više i detaljnije upozna, ne samo sa domaćim zakonima i pravima, već i da se uputi u demokratske procese koji se sprovode u Evropskoj uniji. Takođe, od ključnog značaja je da se u svesti ljudi u Srbiji istakne značaj procesa koji se odvijaju u Evropskoj uniji. Ne samo zato što je Srbija jedan od kandidata za ulazak u Evropsku uniju, već i zato što posledice odluka i pravila Evropske unije imaju uticaj i na život u Srbiji.

## Literatura

- „Pogrešno dugme”: Sudbina interneta je mogla biti drugačija. (2019, 27. mart). *B92*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=03&dd=27&nav\\_category=78&nav\\_id=1522954](https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=03&dd=27&nav_category=78&nav_id=1522954)
- Abellan Matamoros, C. (2019, 24. jul). ‘Essential for survival of free press’: France becomes first country to adopt EU copyright reform. *Euronews*. Posećeno 18.08.2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/07/24/essential-for-survival-of-free-press-france-becomes-first-country-to-adopt-eu-copyright-r>.
- Agre, P. E. (1998). Designing Genres for New Media: Social, Economic, and Political Contexts. In S. G Jones (ed.), *Cybersociety 2.0 Revisiting Computer-Mediated Communication and Community* (pp. 69–99). London: Sage.
- Appleby, J. (2018). Article 13: The Overdue Facelift for Copyright Law Online. *Cepic.org*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <http://cepic.org/news/article-13-the-overdue-facelift-for-copyright-law-online>.
- Artists bring copyright fight to European Parliament. (2018, July 3). *Euronews*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2018/07/03/artists-bring-copyright-fight-to-european-parliament>.
- Astiz, C. (2017, 18. novembar). Members’ Voice: “Why Should Publishers Worry about Article 13 of the Copyright Reform? *European Innovative Media Publishers*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://mediapublishers.eu/2017/11/18/members-voice-why-should-publishers-worry-about-article-13-of-the-copyright-reform/>.
- Babović, M., Blagojević, M., Bogdanović, M., Cvejić, S., Čičkarić, L., Ilić, V., ... Vuletić, V. (1997). *Ajmo, ajde, svi u šetnju!: građanski i studentski protest 96/97*. Beograd: Medija centar. Posećeno 29. 9. 2019. URL: <https://www.secons.net/publications.php?p=84>.
- BalkanTech. (2019, 27. mart). EU ukida internet slobode! | #Article13 #Article11 [Video file]. Posećeno 28. 8. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VADUoYVYuW0>.

- Barlow, J. P. (n.d.). *A Declaration of the Independence of Cyberspace*. The Electronic Frontier Foundation. Posećeno 1. 8. 2019. URL: <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.
- Belu, A. (2019). Join the Ultimate Action Week against Article 13. *European Digital Rights*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://edri.org/join-the-ultimate-action-week-against-article-13/>.
- Big Tech Companies Stand to Win on Article 13 Copyright Issue. (2019). *Euronews*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/01/22/big-tech-companies-stand-to-win-on-article-13-copyright-issue>.
- Copyright Law Could Put End to Net MEMES. (2018, 8. jun). *BBC News*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-44412025>.
- Cvijić, I. (2017). Oblici društvenog angažmana s obzirom na subjekat importa. U A. Zaharijević & J. Vasiljević, J. (ur.), *Angažman: Uvod u studije angažovanosti* (str. 38–51). Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Demos vor Straßburger Entscheidung. (2019, 23. mart). *Taz*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://taz.de/Proteste-gegen-Uploadfilter!/5582613/>.
- Earl, J., & Kimport, K. (2009). Movement Societies and Digital Protest: Fan Activism and Other Nonpolitical Protest Online. *Sociological Theory*, 2(3), 220–243.
- Earl, J., Kimport, K., Prieto, G., Rush, C., & Reynoso, K. (2010). Changing the World One Webpage at a Time: Conceptualizing and Explaining ‘Internet Activism’. *Mobilization*, 15(4), 425–446. Posećeno 12. 8. 2019. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Changing-the-World-One-Webpage-at-a-Time%3A-and-Earl-Kimport/c155c25b2ee05d4df10bc95699c77bad90b82c51>.
- Earl, J., Hunt, J., Kelly Garret, R., & Dal, A. (2015). New Technologies and Social Movements. In D. Della Porta, & Diani, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Social Movements* (pp. 355–366). Cambridge: Oxford University Press.

- EDiMA (2017). *CCIA-EDiMA Joint-letter on Article 13 of the Copyright Proposal*. Posećeno 15.08.2019. URL: <http://edima-eu.org/library/ccia-edima-joint-letter-on-article-13-of-the-copyright-proposal/>
- Electronic frontier foundation (2018). *Otvoreno pismo* [pdf]. Posećeno 14. 4. 2019. URL: <https://www.eff.org/files/2018/06/12/article13letter.pdf>.
- Embling, D. (2019, 26. mart). MEPs Back Divisive EU Copyright Overhaul. *Euronews*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/03/26/controversial-european-copyright-reforms-to-get-final-vote-today>.
- EU Copyright Developments and Fans (Updated). (2018, 29. jun). *Archive of Our Own*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: [https://archiveofourown.org/admin\\_posts/10706](https://archiveofourown.org/admin_posts/10706).
- EU Copyright Reform AMAs. (n.d.). *Reddit*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: [https://www.reddit.com/r/europe/comments/8ugrow/eu\\_copyright\\_ama\\_we\\_are\\_professors\\_lionel\\_bently/](https://www.reddit.com/r/europe/comments/8ugrow/eu_copyright_ama_we_are_professors_lionel_bently/).
- EU Copyright Update – And What You Can Do!. (2019, 16. mart). *Archive of Our Own*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [https://archiveofourown.org/admin\\_posts/12407](https://archiveofourown.org/admin_posts/12407).
- EU izglasala cenzuru interneta: Nema više šerovanja, kopi-pejstovanja, mimova, a uvode i porez na linkove!. (2018, jun 18). *Kurir*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.kurir.rs/planeta/3071719/eu-izglasao-cenzuru-interneta-nema-vise-serovanja-kopi-pejstova-mimova-a-uvode-i-porez-na-linkove>.
- EU Legal Developments, the AO3, and You. (2018, 18. septembar). *Archive of Our Own*. Posećeno 18.08.2019. URL: [https://archiveofourown.org/admin\\_posts/11153](https://archiveofourown.org/admin_posts/11153)
- EUR Lex (2001). *Direktiva 2001/29/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu*. Posećeno 2. 10. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?qid=1570543864666&uri=CELEX:32001L0029>
- European Parliament (2016) *Briefing Initial Appraisal of a European Commission Impact Assessment Modernisation of EU copyright rules*. Posećeno 15. 8. 2019.

URL [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593799/EPRS\\_BRI%282016%29593799\\_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593799/EPRS_BRI%282016%29593799_EN.pdf).

European Parliament (2018, 5. jul). *Results of Votes*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-8-2018-07-05-VOT\\_EN.pdf?redirect](http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-8-2018-07-05-VOT_EN.pdf?redirect).

European Parliament (2019, 26. mart). *Zapisnik Rezultati poimeničnog glasanja – Prilog*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-8-2019-03-26-RCV\\_EN.pdf?redirect](http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PV-8-2019-03-26-RCV_EN.pdf?redirect).

European Parliament. (2019, 26. mart). *European Parliament Approves New Copyright Rules for the Internet*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/copyright/20190321IPR32110/european-parliament-approves-new-copyright-rules-for-the-internet>

European Parliament Justice Committee approves EU copyright compromise. (2019, 26. februar). *Euronews*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2019/02/26/european-parliament-justice-committee-approves-eu-copyright-compromise>.

European Union (2016). Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market COM/2016/0593 final - 2016/0280 (COD), 2016. Posećeno 13. 4. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016PC0593>.

Fight Fan-Unfriendly EU Legal Developments--Time to Act! (2018, 8. septembar). Archive of Our Own News. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [https://archiveofourown.org/admin\\_posts/11144](https://archiveofourown.org/admin_posts/11144).

Foster, W. A., Ruthkowski, A. M., & Goodman, S. E. (1997). Who Governs the Internet?. *Communications of the ACM*, 40(8), 15–20. Posećeno 15. 8. 2019. URL: [https://www.researchgate.net/publication/220419794\\_Who\\_Governs\\_the\\_Internet](https://www.researchgate.net/publication/220419794_Who_Governs_the_Internet).

Fraser, M., & Volpicelli, G. (2019, 28. jun). Inside Poland's Cynical Plan to Kill Article 13 for Good. *Wired*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.wired.co.uk/article/how-a-polish-court-case-could-kill-article-13>.

Fuchs, C. (2014). *Social Media: A Critical Introduction*. London: Sage.

- Fuentes, M. A. (n.d.). Digital Activism. In *Encyclopedia Britannica*. Posećeno 6. 1. 2020. URL: <https://www.britannica.com/topic/digital-activism>.
- George, J., & Leidner, D. E. (2019). From Clicktivism to Hacktivism: Understanding Digital Activism. *Information and Organization*, 29(3), 1–45, doi: 10.13140/RG.2.2.16347.82726.
- Harris, C. (2018, 12. septembar). EU Lawmakers Back Controversial Copyright Reforms. *Euronews*. Posećeno 15. 5. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2018/09/12/eu-lawmakers-back-controversial-copyright-reforms>.
- Hitler 'Downfall' Parodies Removed From YouTube. (2010, 21. april). *CBS News*. Posećeno 3. 10. 2019. URL: <https://www.cbsnews.com/news/hitler-downfall-parodies-removed-from-youtube/>.
- Idiokratija. (2019, 27. mart). Ovo je kraj nama poznatog interneta? [Video file]. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [https://www.youtube.com/watch?v=szFzK\\_MbZ1g](https://www.youtube.com/watch?v=szFzK_MbZ1g).
- Internet World Stats (2019). Usage and Population Statistics. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
- Italy Wikipedia Shuts Down in Protest at EU Copyright Law. (2018, 3. jul). *BBC News*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44696302>.
- Jenkins, H., Ito, M., & boyd, d. (2016). *Participatory Culture in a Networked Era*. Malden, MA: Polity Press.
- Kahne, J., & Bowyer, B. (2019). Can Media Literacy Education Increase Digital Engagement in Politics?. *Learning, Media and Technology*, 44(2), 211–224.
- Kaye, D. (2019, 11. mart). EU Must Align Copyright Reform with International Human Rights Standards, Says Expert. *United Nations Human Rights*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24298&LangID=E>.
- Kleinman, Z. (2019, 26. mart). Article 13: Memes Exempt as EU Backs Controversial Copyright Law. *BBC News*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-47708144>



- Kresoje produkcija. (2019, 20. januar). Internet se gasi!? \*Article 13\* [Video file]. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4PYZgv9h9DI>.
- Kyncl, R. (2018, 4. septembar). Why Creators Should Care About European Copyright Rules [Blog post]. *Youtube-creators*. Posećeno 14. 4. 2019. URL: <https://youtube-creators.googleblog.com/2018/09/why-creators-should-care-about-european.html>.
- Langman, L. (2005). From Virtual Public Spheres to Global Justice: A Critical Theory of Internetworked Social Movements. *Sociological Theory*, 23(1), 42–74.
- Liberties (2017). *Article 13 Open letter – Monitoring and Filtering of Internet Content is Unacceptable*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.liberties.eu/en/news/delete-article-thirteen-open-letter/13194>.
- Loch, S. (2016, 17. decembar). Say No to Fan-Unfriendly Proposals in the EU and UK. *Organization for Transformative Works*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.transformativeworks.org/say-no-to-fan-unfriendly-proposals-in-the-eu-and-uk/>.
- Martin, N. (2019, 2. mart). Thousands in Berlin protest EU's Online Copyright Plans. *Deutsche Welle*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.dw.com/en/thousands-in-berlin-protest-eus-online-copyright-plans/a-47753399>.
- McLuhan, M. (2013). *Understanding Media. The Extensions of Man*. California: Ginko Press.
- McNamee, J., Humeau, M., & Fiedler, K. (2013). Copyright Challenges of the Digital Era. *European Digital Rights*. Posećeno 14. 8. 2019. URL: [https://edri.org/wp-content/uploads/2013/10/paper07\\_web\\_20130202.pdf](https://edri.org/wp-content/uploads/2013/10/paper07_web_20130202.pdf).
- Milan, S. (2013). *Social Movements and Their Technologies: Wiring Social Change*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Miner, L. (2018, 12. septembar). Green Light for Copyright Reform. *Euronews*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2018/09/12/green-light-for-copyright-reform>.

- Naranjo, D. (2018, 7. mart). Join Us in the European Parliament to #SaveYour-Internet! *European Digital Rights*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://edri.org/join-us-in-strasbourg-to-saveyourinternet/>.
- Nikolić, O. (2017). Angažman i problem univerzalnosti: prefigurativna politika. U A. Zaharijević & J. Vasiljević (ur.), *Angažman. Uvod u studije angažovanosti*. (str. 55–67). Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- O'Brien, D., & Malcolm, J. (2018). *70+ Internet Luminaries Ring the Alarm on EU Copyright Filtering Proposal*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.eff.org/deeplinks/2018/06/internet-luminaries-ring-alarm-eu-copyright-filtering-proposal>.
- Open Internet for Democracy (n.d.). *Democratic principles for an open internet* [pdf]. Posećeno 10. 1. 2020. URL: [https://www.intgovforum.org/multilingual/sites/default/files/webform/democratic\\_principles\\_for\\_an\\_open\\_internet.pdf](https://www.intgovforum.org/multilingual/sites/default/files/webform/democratic_principles_for_an_open_internet.pdf).
- Petrović, D. (2016). Društveno-aktivistički potencijal onlajn platformi zadruštveno umrežavanje. *Sociološki pregled*, 50(3), 397–430.
- Petrović, D. (2018). Upotreba digitalnih platformi za potrebe političke propagande: slučaj lažne Fejsbuk stranice protesta Protiv diktature. *CM: Communication and Media*, 44(13), 5–34.
- Petrović, D., & Bešić, M. (2017). Influence of Online Activism onto Traditional Models of Political Participation. *Science. Business. Society*, 2(2), 88–91.
- Petrović, J., & Petrović, D. (2017). Konektivna akcija kao novi obrazac protestnog aktivizma. *Sociologija*, 59(4), 405–426.
- Petrović, J. (2018). “Šetam da ne emigriram!": aktivizam i emigracija iz perspektive učesnika protesta Protiv diktature. *CM: Communication and Media*, 44(13), 35–56.
- Popović, D. (2012). Povrede autorskog prava i srodnih prava na sajtovima za razmenu audio i video zapisa, putem korišćenja onlajn video igara i na blogovima. *Pravni život*, 11, 789–804
- Poster, M. (2006). *Information Please: Culture and Politics in the Age of Digital Machines*. London: Duke University Press

- Protests Greet Brussels Copyright Reform Plan. (2018, 15. jun). *BBC News*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-44482381>.
- Quintais, J. (2019). The New Copyright in the Digital Single Market Directive: A Critical Look. *European Intellectual Property Review*, 2020(1) (Forthcoming). doi: 10.2139/ssrn.3424770.
- Reda, J. (2016, 16. decembar). 10 Everyday Things on the Web the EU Commission Wants to Make Illegal: Oettinger's Legacy [Web log message]. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://juliareda.eu/2016/12/10-illegal-things/>.
- Reda, J. (2019, 10. januar). Article 13 is Almost Finished – And It will Change the Internet as We Know It [Web log message]. *Julia Reda*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://juliareda.eu/2019/01/article-13-almost-finished/>
- Reda, J. (2019, 26. mart). Dark Day for Internet Freedom: The @Euro-parl\_EN has Rubber-stamped Copyright Reform Including #Article13 and #Article11. MEPs Refused to Even Consider Amendments. The Results of the Final Vote: 348 in Favor, 274 Against #SaveYourInternet [Tweet]. Twitter. Posećeno 13. 2. 2019. URL: <https://twitter.com/senficon/status/1110509970213294081?lang=en>.
- Reda, J. (2019, 18. april). EU Copyright Reform: Our Fight was not in Vain [Web log message]. *Julia Reda*. Posećeno 18. 8. 2019). URL: <https://juliareda.eu/2019/04/not-in-vain/>.
- Rempel, L. (2018, 13. septembar). EU Parliament Approves Controversial Copyright Law. *Euronews*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.euronews.com/2018/09/13/eu-parliament-approves-controversial-copyright-law>.
- Reyna, A., & Silva, F. (2017). EU Copyright Reform: Proposal for a Directive on Copyright in the Digital Single Market BEUC Demands. Posećeno 1. 10. 2019. URL: [https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-081\\_eu\\_copyright\\_reform.pdf](https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-081_eu_copyright_reform.pdf).
- Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Finding Connection in a Computerized World*. Chicago: Addison-Wesley Longman.

- Roxborough, S. (2018, 4. jul). Paul McCartney, James Blunt Back New European Copyright Law. *The Hollywood Reporter*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.hollywoodreporter.com/news/paul-mccartney-james-blunt-back-new-european-copyright-law-1124974>.
- Ruk, R. (2009). *Evropski mediji u digitalnom dobu*. Beograd: Clio.
- Save The Internet. (n.d.) Stop the Censorship-machinery! Save the Internet!. *Change.org*. Posećeno 15. 8. 2019. URL: <https://www.change.org/p/european-parliament-stop-the-censorship-machinery-save-the-internet>.
- Sivitanides, M., & Shah, V. (2011). The Era of Digital Activism. *Conference for Information Systems Applied Research*, 4(1842), 295–307. Posećeno 3. 11. 2019. URL: <http://proc.conisar.org/2011/>.
- Surčulija, J. (2010). Regulatorni izazovi solobode izražavanja na Internetu. U J. Surčulija (ur.), *Sloboda izražavanja na internetu* (str. 19–25). Beograd: Centar za razvoj Interneta. Posećeno 3. 10. 2019. URL: <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/07/sloboda-izrazavanja-na-internetu.pdf>.
- Surčulija Milojević, J. (2014). Zaštita autorskog prava i pravo na slobodu izražavanja na internetu. U D. Todorović, D. Petrović & D. Prlja (ur.), *Internet i društvo: međunarodni tematski zbornik radova* (str. 395–406). Niš: Srpsko sociološko društvo Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet, Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Van de Donk, W., Loader, B. D., Nixon, P. G., & Rucht, D. (2004). *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements*. London: Routledge.
- Vasić, S. (2016, 18. avgust). Vladimir Marić: Poštovanje intelektualne svojine i autorskih prava vode Srbiju u Evropu! Piraterija mora da se pobedi. *Telegraf*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.telegraf.rs/vesti/2326212-vladimir-maric-postovanje-intelektualne-svojine-i-autorskih-prava-vode-srbiju-u-evropu-piraterija-mora-da-se-pobedi>.
- Vasić, S. (2016, 23. jun). Jedan od glavnih uslova za ulazak Srbije u EU: Poštovanje autorskih i srodnih prava!. *Telegraf*. Posećeno 3. 10. 2019. URL: <https://www.telegraf.rs/vesti/2212871-jedan-od-glavnih-uslova-za-ulazak-srbije-u-eu-postovanje-autorskih-i-srodnih-prava>.

- Velika promena za korisnike interneta: EP izglasao kontroverzni Član 13. (2019, mart 26). *B92*. Posećeno 18.08.2019. URL: [https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=03&dd=26&nav\\_category=78&nav\\_id=1522532](https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=03&dd=26&nav_category=78&nav_id=1522532).
- Vincent, J. (2019a, 21. mart). European Wikipedias have been Turned Off for the Day to Protest Dangerous Copyright Laws. *The Verge*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.theverge.com/2019/3/21/18275462/eu-copyright-directive-protest-wikipedia-twitch-pornhub-final-vote>.
- Vincent, J. (2019b, 27. mart). Ten European Lawmakers Say They Voted Against Pivotal Copyright Amendment by Accident. *The Verge*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.theverge.com/2019/3/27/18283837/europe-copyright-directive-accidental-vote-meps-amendment>.
- We Lost. (n.d.). *Pledge2019*. Posećeno 3. 10. 2019. URL: <https://pledge2019.eu/en>.
- Web Programiranje Konsultacije. (2019, 18. mart). #EU ukida slobodu na internetu © #article13 i #article11 izglasani na parlamentu [Video file]. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [https://www.youtube.com/watch?v=VBZVMs\\_V3ZE](https://www.youtube.com/watch?v=VBZVMs_V3ZE).
- Wiederholung der Abstimmung zu Änderungen an der EU-Urheberrechtsrichtlinie. (n.d.) *Change.org*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: [shorturl.at/ktMNW](http://shorturl.at/ktMNW).
- Zakon o autorskim i srodnim pravima usklađen sa osam od deset direktiva EU – Rešenje za online pirateriju. (2019, 15. februar). *E-Kapija*. Posećeno 18. 8. 2019. URL: <https://www.ekapija.com/news/2405392/zakon-o-autorskim-i-srodnim-pravima-uskladjen-sa-osam-od-deset-direktiva>.

Mirjana Nećak

University of Belgrade, Faculty of Political Science, Serbia

## DIGITAL ACTIVISM: THE CASE STUDY OF INTERNET USERS' REACTION TO THE NEW EU COPYRIGHT RULES

***Abstract:** Social digital activism is a topic less addressed by the scientific community. Following explanations of digital activism and its manifestations, this paper presents and analyzes the case of reactions of Internet users to the proposal to amend the European Union Copyright Directive. The emphasis is on digital activism that animates average Internet users, members of virtual communities which are inherently non-political. Through the case study, the elements of digital activism are evident: dissemination of information, meta-advertising, assertion, digital petitions, flood method. This paper emphasizes the importance of digital activism, its advantages, and its disadvantages. By observing the events that followed the reactions of Internet users to Article 17 in the proposal for a new EU Copyright Directive from 2016 until its adoption and later on, we gain insight into the need to combine online and offline activism.*

***Keywords:** social activism, digital activism, copyright, EU Copyright Directive.*